

Oanmäld Opcat-inspektion av Polismyndigheten, polisregion Väst, arresten Borås, den 22 och 23 januari 2020

Inspektionen i korthet: Vid inspektionen kom det fram att i arresten Borås tillämpas ett standardiserat system för med vilken frekvens en frihetsberövad ska ses till. JO framhåller vikten av att det sker en noggrann individuell säkerhetsbedömning i varje enskilt fall. Om den som genomför säkerhetsbedömningen känner en oro över den intagnes psykiska hälsa måste det även återspeglas i beslutet om tillsyn. Vidare framhåller JO att ett omhändertagande av en intagens glasögon måste föregås av en prövning av om ett innehav kan äventyra ordningen eller säkerheten. Det är inte acceptabelt att intagna regelmässigt fråntas sina glasögon när de tas in i arresten.

Vid inspektionen kom det fram uppgifter om att det tillämpas en form av belöningsssystem i arresten Borås. Intagna har gett uttryck för att de måste förtjäna sina rättigheter. Vidare har personal gett uttryck för att intagna som är "snälla" kan få fler förmåner än andra intagna. Enligt JO är det beskrivna oacceptabelt och JO framhåller att den som fullgör offentliga förvaltningsuppgifter ska i sin verksamhet beakta allas likhet inför lagen samt iakttä saktighet och opartiskhet (1 kap. 9 § regeringsformen). JO uppmanar Polismyndigheten att omedelbart säkerställa att det beskrivna agerandet inte förekommer.

JO uttalar sig även om utformningen av Polismyndighetens säkerhetsbedömning och framhåller vikten av att intagna i en arrest informeras om sina rättigheter.

Inspektionens genomförande

På uppdrag av justitieombudsmannen Per Lennerbrant genomförde biträdande enhetschefen Karl Lorentzon den 22 och 23 januari 2020 en oanmäld och generell inspektion av Polismyndigheten, polisregion Väst, arresten Borås. Vid inspektionen deltog även föredragandena Lovisa Cronstedt och Ellen Ringqvist (protokollförare) samt experten i psykologi Knut Sturidsson.

Inspektionen inleddes med att chefen för kansli lokalpolisområde Borås polisinspektören AA, tog emot JO:s medarbetare och kortfattat presenterade verksamheten. Därefter förevisades arrestlokalen. Delar av lokalen fotograferades. JO:s medarbetare gjorde en översiktlig granskning av protokoll över beslut/ingripande, arrestantblad, tillsynsblad, säkerhetsbedömningar och utdrag ur Polismyndighetens digitala arrestförteckning, DAF. Vidare samtalade JO:s medarbetare med fyra intagna och fem personer i personalen. Inspektionen av-

slutades med en genomgång där företrädare för Polismyndigheten gavs möjlighet att kommentera de iakttagelser som JO:s medarbetare gjorde vid inspektionen. Vid den avslutande genomgången deltog den biträdande lokalpolisområdeschefen kommissarien BB och AA.

Inspektionens syfte

Inspektionen är en del av JO:s verksamhet för att förebygga tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning av frihetsberövade personer, Opcat-verksamheten.

Opcat är den engelska förkortningen av tilläggsprotokollet till FN:s tortyrkonvention (Optional Protocol to the Convention Against Torture). Länder som anslutit sig till protokollet har förbundit sig att inrätta ett nationellt besöksorgan som regelbundet besöker platser där personer kan hållas frihetsberövade. I Sverige har JO tilldelats detta uppdrag. Information om JO:s Opcat-verksamhet finns på JO:s webbplats.

Uttalanden av JO Per Lennerbrant med anledning av inspektionen

I anslutning till protokollet finns uttalanden av JO Per Lennerbrant.

Iakttagelser vid inspektionen

Vid inspektionen gjorde JO:s medarbetare i huvudsak följande iakttagelser.

Organisation och uppdrag

Lokalpolisområde Borås tillhör polisregion Väst och polisområde Älvsborg. Lokalpolisområde Borås omfattar, förutom Borås kommun, även kommunerna Mark, Tranemo och Ulricehamn.

Arresten ligger i polishuset i Borås och är samlokaliserad med Kriminalvården, häktet Borås. Arresten har fem anhållningsceller och tio tillnyktringsceller. De intagna kan placeras i vilken cell som helst oavsett vilken kategori av frihetsberövade de tillhör. I första hand placeras dock en gripen eller anhållen i en anhållningscell.

Det finns inte någon tillnyktringsenhet i Borås.

Under 2019 togs 2 027 personer in i arresten. Av dem var 1 251 omhändertagna med stöd av lagen om omhändertagande av berusade personer m.m., LOB, 717 gripna eller anhållna, 18 omhändertagna enligt 13 § polislagen och 33 förvarstagna enligt utlänningslagen. Vid inledningen av inspektionen var fyra frihetsberövade intagna i arresten. När inspektionen avslutades var åtta frihetsberövade intagna i arresten. Samtliga intagna var gripna eller anhållna.

Den fysiska miljön

Arrestlokalen består av en öppen inskrivningsdel med ett anslutande rum som också kan användas för inskrivning. Därifrån leder en korridor med celler. I vinkel till korridoren finns ytterligare en korridor med celler. Under 2019 instal-

lerades kameror med inspelningsfunktion i inskrivningsdelen, i det anslutande inskrivningsrummet och i korridorerna.

Samtliga celler vetter mot polishusets innergård där Polismyndighetens fordon är parkerade. Alla celler har fönster med frostat glas. Några av cellfönstren har dock vanligt klarglas på den översta delen. Det frostade glaset påverkar inflödet av dagsljus på ett negativt sätt, och JO:s medarbetare noterade att det är halv-dunkelt i cellerna även under dagtid. Det finns inte några persienner som gör det möjligt att reglera inflödet av ljus. Under fönstren finns vädringsluckor som enligt personalen inte går att öppna. Väggarna är kaklade. I några av cellerna buktar ena långväggen inåt, vilket de intagna upplever som obehagligt enligt personalen. Celldörrarna har en lucka med glasruta som inte går att öppna.

Tillnyktringscellerna har vattenautomat och är utrustade med en galonmadrass direkt på golvet. Anhållningscellerna är normalutrustade och vid inspektionen uppmättes golvytan till ca 6,5 m². Tre av anhållningscellerna har en toalett i rostfritt stål. Den väggfasta pallen har ett utrymme om ca 30 cm mellan pallen och golvet. Mellan den väggfasta britsen och väggen finns en glipa som gör det möjligt för den frihetsberövade att fästa t.ex. en snara och på så sätt försöka skada sig själv.

En av cellerna byggdes om 2017 till en rastgård. Själva rastgården ligger utanför den tidigare cellen på polishusets innergård. Rastgårdens golvyta uppmättes av JO:s medarbetare till ca 8 m², väggarna är av plåt och flera meter höga och rastgården har ett gallertak. Den tidigare cellen utgör ett förrum till rastgården. De intagna har möjlighet att låna en jacka när det ska gå ut i rastgården. JO:s medarbetare konstaterade att rastgården har en god lufttillförsel.

I samtal som JO:s medarbetare hade med intagna kom det fram att de blev negativt påverkade av att inte kunna se ut genom fönstret i cellen. En av de intagna beskrev det som att det frostade fönsterglasets gör att det känns som att befinna sig i ett akvarium. De intagna framförde även önskemål om att det vore bra att kunna öppna vädringsluckorna och att på egen hand kunna reglera belysningen i cellen. Flera intagna klagade över att det var kallt i cellerna.

JO:s medarbetare konstaterade att arrestlokalen gav ett slitet men relativt välvårdat intryck. I några av cellerna är ytskiktet på golven påtagligt slitet kring golvbrunnen.

Bemanning och personalens kompetens

Stationsbefälen är ansvariga befäl i arresten. Arresten bemannas av en väktare från bevakningsföretaget Avarn enligt ett avtal med Polismyndigheten, polisregion Väst. Arrestvakterna tjänstgör 12 timmar i sträck och intar sin lunch i arrestlokalen. När en celldörr ska öppnas bistås arrestvakten av en s.k. stins (stationsinspektör) eller stationsbefälet. Det är oftast en vaktkonstapel eller administratör som tjänstgör som stins, men det kan även vara en polis.

Samtliga väktare som tjänstgör i arresten har, förutom en väktarutbildning, genomgått en teoretisk utbildning om en dag och har därefter gått bredvid en erfaren kollega under två arbetspass. En arrestvakt kan efter genomförd utbildning få arbeta ensam i arresten Borås eller i någon annan arrest i polisregion Väst. Det finns inget som hindrar att en arrestvakt redan första dagen som ordinarie arrestvakt tjänstgör ensam i en arrest där han eller hon inte varit tidigare.

I samtal med JO:s medarbetare framförde personalen att det är ansträngande för arrestvakten att tjänstgöra ensam 12 timmar i sträck. Vidare kom det fram att enligt rutinen ska Polismyndigheten kalla in ytterligare en arrestvakt från Avarn när det är åtta eller fler personer intagna i arresten. Enligt det avtal Polismyndigheten har med Avarn ska den extra arrestvakten inställa sig inom 60 minuter. Emellertid är det som regel svårt att få tag i ytterligare en arrestvakt. I samtal med JO:s medarbetare gav personalen uttryck för att det är meningslöst att försöka kalla in en extra väktare, och därför är det för det mesta en stins som förstärker i arresten.

Inskrivning och intagning i arresten

Polispatrullen avvisiterar de frihetsberövade i inskrivningsdelen. Kvinnor avvisiteras i det anslutande rummet där kameran kan täckas över. Vid inskrivningen kommer stationsbefälet ut i arrestlokalen och genomför förmansprövningen och säkerhetsbedömningen. Normalt är också arrestvakten närvarande och kan själv höra vilka bedömningar stationsbefälet gör, t.ex. vad gäller tillsynsfrekvens. Om arrestvakten inte är närvarande informeras han eller hon i efterhand av stationsbefälet om beslutad tillsynsfrekvens. Arresten Borås använder en lokalt framtagen blankett för säkerhetsbedömning. Arrestantblad, omhändertagandeblad och säkerhetsbedömningar avseende de intagna förvaras i dokumentkorgar i inskrivningsdelen. På en whiteboardtavla har arrestvakten en förteckning över cellerna där han eller hon för in de intagna med angivande av bl.a. vilken kategori av frihetsberövade de tillhör och tiden för när de togs in i arresten.

I de samtal som JO:s medarbetare hade med personalen kom det fram att arrestvakterna inte ansåg sig behöva någon skriftlig information om vilka bedömningar som har gjorts i samband med inskrivningen, eftersom de ”vet vad som gäller för tillsynen”. Enligt arrestvakterna ska de inte titta på handlingarna i dokumentkorgarna och de har inte tillgång till informationen i DAF. Arrestvakterna överlämnar sinsemellan muntlig information om de intagna.

Vid granskningen av blanketter med säkerhetsbedömningar konstaterade JO:s medarbetare att de intagna som regel hade bedömts ha en ”normal risk”. Endast i ett av de granskade fallen hade en intagen bedömts ha en ”förhöjd risk”. Inte på någon av de granskade blanketterna hade ansvarigt befäl dokumenterat att det skett en ny säkerhetsbedömning med beslut om förändrad tillsynsfrekvens.

I samtal med JO:s medarbetare uppgav en intagen att han inte hade blivit tillfrågad om sin hälsa i samband med inskrivningen.

Information om rättigheter

I samtal som JO:s medarbetare hade med personal kom det fram att arrestvakten lämnar muntlig information om rättigheter till intagna som är gripna eller anhållna. Skriftlig information lämnas endast om de intagna begär det eller till intagna som har ett annat modersmål än svenska. De som är omhändertagna för berusning får i normalfallet muntlig information i samband med att de frigges. ”Om behov uppstår” kan de även få skriftlig information.

I samtal med JO:s medarbetare uppgav intagna att de inte hade fått någon information om sina rättigheter. De kände t.ex. inte till att det finns en rastgård, eller att de kunde få hygienartiklar eller sängkläder. En intagen uppgav att han hade blivit nekad att duscha och raka sig med hänvisning till att han fick göra det när han kom till häktet.

Vid granskning av dokumentation i DAF noterade JO:s medarbetare att det i ett ärende framgick att den intagne hade informerats om sina rättigheter. Det hade inte angetts vem som hade lämnat informationen eller när det hade skett. I ärendet fanns det inte heller någon registrering avseende underrättelse till närstående (DAF2449/2020). I ett annat ärende hade angetts att den intagne inte hade fått information om sina rättigheter eftersom han varit påverkad. Det hade däremot angetts: ”Den närstående ska inte kontaktas” (DAF2872/2020). Arresten Borås använder inte Polismyndighetens blankett för dokumentation av information som lämnats till frihetsberövade. Vidare noterade JO:s medarbetare att Polismyndighetens dokument avseende information till omhändertagna för berusning är uppsatt på väggen i inskrivningsdelen av arresten.

Tillsyn av de intagna

Arrestvakten genomför i normalfallet tillsynen ensam och observerar den intagne genom glasrutan i celldörren. Det är möjligt att samtala med de intagna genom dörren, men vid behov kan arrestvakten även öppna dörren på glänt i ett säkerhetsläge. En arrestvakt uppgav i samtal med JO:s medarbetare att han endast i undantagsfall går in i cellen för att kontrollera de intagnas status. Det kan uppstå situationer när arrestvakten måste stå länge vid dörren och lyssna för att kunna avgöra om den intagne andas.

Genomförd tillsyn dokumenteras på tillsynsblad som är fästa på celldörrarna. Vid granskningen av tillsynsbladen kunde JO:s medarbetare konstatera att i flera fall var utförd tillsyn noggrant ifylld vad gäller t.ex. den intagnes sovställning. I andra fall hade det endast angetts att de intagna ”sover” eller ”ligger” under flera timmar i sträck.

I samtal som JO:s medarbetare hade med personal kom det fram att tillsynsfrekvensen vid ”normal risk” är 15 minuter för omhändertagna för berusning och 15 minuter för gripna den första timmen och därefter en gång i timmen. Vid ”normal risk” ses anhållna till en gång i timmen, även i de fall de är anhållna redan när de skrivs in. Ett stationsbefäl kan på förhand besluta att tillsynsfrekvensen för gripna ska ändras till en gång i timmen efter den första timmen om

det inte inträffar något särskilt. Stationsbefälet gör i dessa fall inte någon ny bedömning av den intagne.

JO:s medarbetare noterade att ett stationsbefäl beslutade att en nyintagen anhållen skulle ses till en gång i timmen. Samtidigt fick arrestvakten en särskild muntlig instruktion om att se till den anhållne lite extra, eftersom stationsbefälet kände en oro för den anhållnes tillstånd.

Personalens bemötande av de intagna

I samtal som JO:s medarbetare hade med personal och intagna kom det fram uppgifter om att arrestpersonalen tillämpar ett belöningsssystem och att de intagna behöver "förtjäna" sina rättigheter. Som exempel nämndes att intagna som är "snälla" kan få "bjudsnius" och fler "bjudcigaretter", och att de kan få komma ut på rastgården mer än en timme per dygn. Vidare kom det fram uppgifter om att intagna som varit "kaxiga" eller bråkat med poliser inte får filt eller lakan. Det kom även fram uppgifter från personalen om att det finns arrestvakter som provocerar de intagna. Flera intagna uppgav dock i samtal att arrestvakterna behandlar dem på ett bra sätt och att det är polispersonalen som brister i sitt bemötande.

En intagen uppgav i samtal med JO:s medarbetare att han hade blivit fråntagen sina glasögon vid inskrivningen. Han hade blivit tillsagd att han kunde få tillbaka dem tillfälligt om han behövde läsa något. Ytterligare en intagen uppgav att han bara hade kalsonger och t-shirt på sig i cellen och att han frös jättemycket eftersom han inte fick någon filt. Galonmadrassen gjorde att han blev extra kall. Han bankade ofta på dörren för att han frös så mycket och personalen sa då till honom att han inte kunde få någon filt förrän han lugnat ner sig. När han försökte värma sig genom att lägga madrassen över sig blev personalen arg och tog ut madrassen ur cellen.

Vid granskningen av dokumentationen (avvisiteringsbladen) noterade JO:s medarbetare att intagna i flera fall hade blivit fråntagna sina glasögon när de togs in i arresten. Vidare noterades att det inte fanns någon anteckning om att den intagne som uppgav att han frusit så mycket hade blivit fråntagen sina byxor. På tillsynsbladet fanns inte heller antecknat att madrassen hade tagits ut ur cellen.

I samtal med JO:s medarbetare uppgav en intagen att han fick vänta 40 minuter på att få gå på toaletten under nattetid. Först efter att han ringt på igen kom personalen och öppnade. En annan intagen uppgav att han kissade i golvbrunnen för att personalen inte ska tycka att han är jobbig om han ber att få komma ut och gå på toaletten.

JO:s medarbetare noterade att det fanns en vit batong i arrestvakternas rum. Enligt en arrestvakt fanns den där "ifall vi behöver försvara oss".

Omhändertagna för berusning

På tillsynsbladen för omhändertagna för berusning hade det i flera fall angetts ”in-” och ”ut-tider”, där ”in” avser tiden för omhändertagandet och ”ut” anges som sex timmar därefter. I de flesta av de granskade fallen överensstämde ”ut-tiden” med den tid då den omhändertagne faktiskt frigavs.

I samtal som JO:s medarbetare hade med personal kom det fram att utgångspunkten är att omhändertagna för berusning ska frigges efter sex timmar och att de sällan frigges efter kortare tid än så. DAF räknar ner tiden från åtta timmar och efter sex timmar kan ett stationsbefäl besluta om att ”förlänga” frihetsberövandet. Det finns inte någon rutin för var stationsbefälens bedömningar i dessa fall ska dokumenteras.

De intagnas tillgång till hälso- och sjukvård

Det är stationsbefälen som fattar beslut om att de intagna ska köras till sjukhus och om de ska få sina medhavda mediciner. Majoriteten av de intagna medicinerar. I de samtal som JO:s medarbetare hade med stationsbefälen kom det fram att de hanterar frågan om de intagnas tillgång till sina medhavda förskrivna mediciner på olika sätt. Det finns stationsbefäl som beslutar att medicinen kan delas ut till en intagen efter att de har kontrollerat förskrivningen med den förskrivande läkaren per telefon. Andra stationsbefäl uppgav att arrestpersonalen endast kan dela ut Apodos-förpackad medicin¹ som har hämtats från sjukhuset. Ett stationsbefäl hänvisade till att det står i lagen att han inte får dela ut medicin som är förpackad på annat sätt. Därför måste de intagna transporteras till sjukhuset för att få sin medicin. Personalen uppgav att det vore önskvärt att arresten har tillgång till en sjuksköterska som delar ut medicin till de intagna.

I samtal med JO:s medarbetare uppgav en intagen att han ena dagen fick sin medicin i arresten. Nästa dag fick han åka till sjukhuset för att få medicinen.

Avslutande genomgång

JO:s medarbetare redogjorde för sina iakttagelser vid inspektionen. I samtalet med företrädarna för arresten Borås kom huvudsakligen följande fram.

Den fysiska miljön

Företrädarna för arresten uppgav att ett nytt polishus beräknas kunna tas i bruk 2024. Det finns dock inte något som hindrar att det fram till dess sker förbättringar i den nuvarande arrestlokalen. Arresten har ganska nyligen fått en rastgård och det har installerats bevakningskameror. Enligt fastighetsägaren är det

¹ Apodos är Apotekets dosförpackade läkemedel. Varje dospåse innehåller de läkemedel som ska tas vid ett och samma tillfälle och är tydligt märkt med patientens personuppgifter, vad påsen innehåller och när läkemedlen i påsen ska tas. Det gör att patienten alltid kan vara säker på att ta rätt läkemedel vid rätt tidpunkt.

inte möjligt att göra något åt den dåliga ventilationen som medför att arrestlokalen är kall på vintern och varm på sommaren. Företrädarna uppgav att de kommer ta upp frågan om väggarna som buktar in med fastighetsägaren.

Företrädarna uppgav att de vet att cellerna inte bör ha helfrostade fönster. De kunde inte svara på varför en del av cellfönstren bara var delvis frostade. JO:s medarbetare frågade om det förekommer att arresten tar emot personer med fysiska funktionsnedsättningar, t.ex. rullstolsburna. Företrädarna uppgav att de inte kände till någon intagen som varit rullstolsburen. Intagna med rullator har kunnat röra sig i lokalen utan problem.

Bemanning och personalens kompetens

JO:s medarbetare frågade företrädarna för arresten om det finns några planer på att gå ifrån upplägget med ensamtjänstgöring för arrestvakterna, och hur Polismyndigheten säkerställer att arrestvakterna har tillräcklig kunskap och inte är olämpliga för tjänstgöring i arresten.

Företrädarna för arresten uppgav att de har förespråkat att arresten ständigt ska vara bemannad med två arrestvakter. Tyvärr har de från centralt håll fått besked om att det av ekonomiska skäl inte är möjligt att utöka bemanningen. Lokalpolisområde Borås är ett av Sveriges största och det är ofta en hög arbetsbelastning i arresten. Det alternativ som används är att en stins förstärker i arresten. Stationsbefälen behöver påminnas om att de vid behov ska öka bemanningen i arresten.

Företrädarna för arresten uppgav att både företrädare för Avarn och stationsbefälen har påtalat att det är problematiskt att det gäller olika rutiner i de arrester där arrestvakterna förväntas tjänstgöra. Företrädarna för arresten uppgav att det enda de känner till om arrestvakternas kompetens är att de har genomgått Polismyndighetens utbildning. Eftersom arresten Borås är öppen dygnet runt, tjänstgör de flesta arrestvakterna enbart där. Det innebär att de därmed är väl insatta i gällande rutiner. Stationsbefälen ska rapportera till den biträdande chefen för lokalpolisområdet om arrestvakter missköter sig. Det är emellertid Avarn som vid behov ansvarar för att agera gentemot arrestvakterna, t.ex. vid allvarliga händelser.

Inskrivning och intagning i arresten

JO:s medarbetare frågade företrädarna för arresten hur Polismyndigheten säkerställer att det görs individuella säkerhetsbedömningar vid intagning i arresten, och att tillsynsfrekvensen inte bestäms rutinmässigt.

Företrädarna uppgav att arrestvakterna ska ha tillgång till säkerhetsbedömningarna och att de kommer att vidta åtgärder för att säkerställa detta. Arrestvakterna kommer även att få tillgång till DAF så småningom. De kommer även påminna stationsbefälen om att säkerhetsbedömningarna ska ske individuellt. Det kan säkert ha uppstått situationer där stationsbefälet redan på förhand informerar arrestvakten om att han eller hon ska ändra tillsynsfrekvens efter en

viss tid. Företrädarna kunde inte svara på varför Polismyndighetens centralt framtagna blankett för säkerhetsbedömningar inte används i arresten.

På fråga från JO:s medarbetare uppgav företrädarna att stationsbefälen regelmässigt beslutar att omhänderta alla lösa föremål, dvs. även glasögon, i samband med intagning. De framhöll att det finns en risk att de intagna skadar sig själva. Glasögonen återlämnas när den intagne frigges eller överförs till häkte.

Information om rättigheter

Företrädarna för arresten uppgav att de vet att JO tidigare påpekat vikten av att samtliga intagna får skriftlig information om sina rättigheter. De kände dock inte till Polismyndighetens blankett för dokumentation av vilken information som lämnats till de intagna.

Tillsyn av de intagna

Företrädarna för arresten bekräftade att ensamarbetet i arresten medför att tillsynen i regel genomförs utan att arrestvakten går in i cellen för att kontrollera den intagnes status. Det är önskvärt att frågan om ensamtjänstgöring i arrester blir prioriterad av Polismyndigheten. Tillsynsbladen granskas inte inom ramen för den egenkontroll som sker i arresten Borås. De granskas endast på förekommen anledning. En händelse ska alltid dokumenteras på tillsynsbladet, t.ex. att de intagna har tillfrågats om att gå ut på rastgården, att de varit på toaletten eller att de framfört önskemål om t.ex. en filt.

Personalens bemötande av de intagna

Företrädarna för arresten uppgav att de under flera år har arbetat med att förbättra personalens bemötande. Som exempel angavs att arbetet som polis innebär att tjänstemannen ska klara av att i ena stunden bli utsatt för hot och våld, och i nästa tillgodose frihetsberövades rättigheter. Det återstår en del arbete när det gäller personalens bemötande av de intagna. Under de senaste åren har det dock skett en ”enorm resa” till det bättre. Den batong som uppmärksammades i arrestvakternas rum kommer omedelbart att plockas bort.

Omhändertagna för berusning

JO:s medarbetare frågade företrädarna för arresten hur de säkerställer att de omhändertagna för berusning inte är frihetsberövade längre tid än nödvändigt.

Företrädarna för arresten uppgav att omhändertagna för berusning inte slentrianmässigt får hållas intagna i arresten i sex timmar. Vidare uppgav de att stationsbefälens bedömningar av de omhändertagna efter sex timmar måste dokumenteras på ett enhetligt sätt.

De intagnas tillgång till hälso- och sjukvård

Företrädarna för arresten uppgav att de känner till att stationsbefälen hanterar frågan om de intagnas tillgång till medhavda läkemedel på olika sätt. Polismyndighetens arresthandbok ger inte svar på alla frågor om hur intagnas medicinska hanteras. Vidare uppgav de att det är otillfredsställande att arresten inte har

tillgång till hälso- och sjukvårdspersonal eftersom bl.a. majoriteten av de intagna medicinerar. Frågan har tagits upp i Polismyndighetens riskbedömning av verksamheten.

Inspektionen avslutades.

Uppgifter som har hämtats in efter inspektionen

Biträdande lokalpolisområdeschefen har den 31 januari 2020 till JO lämnat in Polismyndighetens, polisregion Väst, avtal med Avarn.

Vid protokollet

Ellen Ringqvist

Justeras 2020-04-23

Karl Lorentzon

Uttalanden av JO Per Lennerbrant

Jag vill med anledning av de iakttagelser som redovisas i protokollet göra följande uttalanden.

Den fysiska miljön

Vid inspektionen uppmärksammade mina medarbetare att flera av cellerna i arresten Borås har fönster försedda med helfrostat glas. Förutom att det därmed är omöjligt att se ut genom fönstren medför det frostade glaset att det i cellerna råder ett halvdunkel även under dagtid. Samtliga fönster saknar även persienner eller liknande anordningar vilket innebär att de intagna inte kan reglera inflödet av ljus när de ska sova.

Med anledning av dessa iakttagelser vill jag framhålla att en cell i en polisarrest ska vara försedd med fönster så att den får tillräckligt med dagsljus (2 § förordningen om utformningen av häkten och polisarrest). Vidare ska en cell vara utrustad med anordning som medger reglering av ljusinsläpp (1 kap. 8 § Polismyndighetens föreskrifter och allmänna råd om polisarrest, PMFS 2015:7, FAP 102-1).

JO har i olika sammanhang uttalat sig om användandet av frostat glas i cellfönster i arrester, häkten och kriminalvårdsanstalter. Efter en inspektion av arresten Östersund i december 2013 uttalade JO att Polismyndigheten skulle överväga att vidta åtgärder med det frostade fönsterglaset i cellfönstren. Vid en uppföljande inspektion i februari 2016 hade det inte skett någon förändring av cellfönstren. Efter inspektionen erinrade JO om det tidigare uttalandet, och framhöll att JO i ett beslut även uttalat att möjligheten att kunna se ut genom cellfönstren, och få en uppfattning av omgivningarna, kan bidra till att en häktes- eller anstaltsvistelse upplevs som mindre påfrestande och motverkar de negativa följderna av ett frihetsberövande. (Se JO:s protokoll dnr 6385-2013, protokoll dnr 871-2016 och JO 2016/17 s. 198.)

Vid en inspektion av anstalten Saltvik i augusti 2018 kom det fram att vissa cellfönster var försedda med persienner som vinklats på ett sätt som innebar att det inte var möjligt att se ut. Skälet för åtgärden var att Kriminalvården ville förhindra insyn till och från en annan avdelning. Efter inspektionen uttalade JO en förståelse för att Kriminalvården måste ta hänsyn till de intagnas integritet, men konstaterade samtidigt att den aspekten kan tillgodoses på ett sätt som inte påverkar de intagnas möjlighet att se ut genom fönstren. (Se JO:s protokoll dnr 6027-2018.)

Jag är medveten om att det finns relativt långtgående planer på att uppföra ett nytt polishus i Borås. Det dröjer ändå ett antal år innan det finns en ny arrest, och i avvaktan på det bör Polismyndigheten vidta åtgärder för att förbättra miljön i den nuvarande arresten. Förutom att förändra cellfönstren, bör myndigheten även överväga att vidta åtgärder med farliga inredningsdetaljer i arrestcellerna och slitna ytskikt. Jag tänker närmast på att det finns utrymmen mellan

den fasta inredningen och väggen samt att ytskiktet på golven är hårt nedslitet i vissa av cellerna.

Säkerhetsbedömningar

Så snart det kan ske efter intagningen i en arrest ska det göras en säkerhetsbedömning av den intagne. Bedömningen ska dokumenteras. Syftet med åtgärden är att bedöma behovet av säkerhetsåtgärder beträffande den intagne, till exempel i samband med transport, för att kunna upprätthålla ordningen och säkerheten i arresten eller vid fara för den intagnes eller annans liv eller hälsa. (1 kap. 6 § PMFS 2015:7, FAP 102-1 och det allmänna rådet till denna bestämmelse.)

En säkerhetsbedömning måste vara noggrann

Av protokollet framgår att granskningen av ett antal säkerhetsbedömningar som skett i arresten Borås visar att Polismyndigheten endast i ett fall gjort bedömningen att det funnits en förhöjd risk. Vidare framgår att säkerhetsbedömningarna som regel inte påverkar tillsynsfrekvensen. I stället tillämpas ett standardiserat system där personer som är omhändertagna för berusning regelmässigt ses till var femtonde minut. Gripna ses till var femtonde minut under den första timmen i arresten och därefter – om inte något särskilt inträffar – en gång i timmen. Anhållna ses till en gång i timmen även om de är nyintagna i arresten. Vid inspektionen uppmärksammade mina medarbetare att ansvarigt befäl beslutade att en nyintagen anhållen skulle ses till en gång i timmen. Samtidigt fick arrestvakten en muntlig instruktion om att se till den anhållne lite extra eftersom stationsbefälet kände en oro för den anhållnes tillstånd.

Med anledning av det redovisade vill jag framhålla vikten av att det sker en noggrann individuell säkerhetsbedömning i varje enskilt fall. Om den som genomför säkerhetsbedömningen känner en oro över den intagnes psykiska hälsa måste det även återspeglas i beslutet om tillsyn. Det är inte tillräckligt att ge den som ska utföra tillsynen en muntlig instruktion. Jag vill även framhålla att de överväganden som ligger bakom ordningen med att gripna regelmässigt ses till var femtonde minut under den första timmen, även kan göra sig gällande i förhållande till anhållna som är nyintagna.

Vid inspektionen kom det fram att det kan inträffa att stationsbefälet redan i samband med inskrivningen säger till den som ska utföra tillsynen att tillsynen kan övergå till entimmes-intervall, om det inte inträffar något särskilt under den första timmen. Enligt min mening måste en förändring av tillsynsfrekvensen alltid föregås av en ny bedömning av ansvarigt befäl. Vidare ska ett beslut om förändrad tillsynsfrekvens dokumenteras i säkerhetsbedömningen.

Den som utövar tillsyn måste ha tillgång till säkerhetsbedömningarna

Förutom beslutet om tillsynsfrekvensen finns det uppgifter i säkerhetsbedömningen som den som ansvarar för tillsynen kan ha behov av att känna till. Det handlar bl.a. om uppgifter om att den intagne tidigare har varit våldsam eller hotfull. Av den anledningen är det mycket viktigt att även arrestvakterna får del

av säkerhetsbedömningen. Jag välkomnar därför de åtgärder som Polismyndigheten aviserade i samband med inspektionen för att göra säkerhetsbedömningarna tillgängliga för arrestvakterna.

Utformningen av Polismyndighetens blankett för säkerhetsbedömning

Polismyndigheten har tagit fram en blankett för säkerhetsbedömning avseende intagen i polisarrest (PM 253.1). Dokumentationen av en säkerhetsbedömning i DAF har en liknande utformning. På blanketten eller i DAF ska den som genomför bedömningen bl.a. ange bedömningsgrunder som läggs till grund för beslutet om tillsyn. En av bedömningsgrunderna i blanketten är formulerad på följande sätt: ”Uppger den intagne att han eller hon har någon sjukdom som kräver behandling eller medicinering”. Bedömningsgrunden ska besvaras med ett ”ja” eller ”nej”. I DAF är det uttryckt som ”den frihetsberövade uppger ingen psykisk eller fysisk ohälsa”. Det är mycket viktigt att en intagen blir tillfrågad om eventuella sjukdomar och medicinering m.m. när han eller hon tas in i en arrest, och att det av säkerhetsbedömningen framgår att så har skett. Som bedömningsgrunderna för närvarande är utformade är det inte möjligt att i efterhand kontrollera att den intagne verkligen har blivit tillfrågad om sjukdomar m.m. Av den anledningen vore det lämpligare om bedömningsgrunderna i stället formuleras som en fråga, där den som utför säkerhetsbedömningen ska ange om den intagne har tillfrågats om han eller hon har någon sjukdom eller är i behov av medicinering. Det bör då naturligtvis finnas ett utrymme för att ange vad den intagne har svarat på frågan.

Blanketten för säkerhetsbedömning kan utgöra ett viktigt stöd för den som ska utföra bedömningen. För att underlätta bedömningen, kan det finnas skäl för Polismyndigheten att även i övrigt se över utformningen av blanketten. En sådan översyn skulle kunna säkerställa att det av blanketten tydligt framgår att den intagne ska tillfrågats om psykisk ohälsa och självskadebeteende. På så sätt kan blanketten utgöra en checklista över vad den intagne ska tillfrågats om i samband med att han eller hon sätts in i arresten.

Intagna bör inte regelmässigt fråntas sina glasögon

Vid inspektionen kom det fram att intagna i arresten Borås på grund av säkerhetsskäl regelmässigt måste lämna ifrån sig sina glasögon. Förutom att den intagne tillfälligt kan få tillbaka glasögonen om han eller hon behöver läsa, lämnas inte glasögonen tillbaka förrän den intagne lämnar arresten.

Jag vill framhålla att en intagen i en arrest får ta emot och inneha bl.a. personliga tillhörigheter som inte kan äventyra ordningen eller säkerheten (2 kap. 11 § häkteslagen). Bestämmelsen gäller även för Kriminalvårdens häktesverksamhet, och av ett allmänt råd från myndigheten framgår att glasögon eller annat synhjälpmedel normalt kan innehas utan att ordningen eller säkerheten äventyras (se det allmänna rådet till 2 kap. 11 § häkteslagen i Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd om häkte, KVFS 2011:2, FARK Häkte). Något motsvarande allmänt råd finns inte i PMFS 2015:7, FAP 102-1.

Enligt min mening måste ett omhändertagande av en intagens glasögon föregås av en prövning av om ett innehav kan äventyra ordningen eller säkerheten. Det är därmed inte acceptabelt att intagna regelmässigt fråntas sina glasögon när de tas in i arresten Borås. Vid en bedömning av om en intagen ska få behålla sina glasögon måste myndigheten ta hänsyn till att en person som regel behöver glasögonen för att klara sin dagliga livsföring. Glasögonen kan därmed ha en viktig funktion för att den intagne ska kunna upprätthålla sin värdighet under vistelsen i arresten. Om Polismyndigheten beslutar att en intagen av säkerhets-skäl inte får inneha sina glasögon, måste myndigheten därefter göra en kontinuerlig prövning av om skälen för att neka innehavet kvarstår. Syftet med en sådan ordning är att den intagne inte ska behöva vara utan sina glasögon en längre tid än vad som är absolut nödvändigt. (Se även JO 2015/16 s. 231.)

Information till de intagna

Av protokollet framgår att intagna i arresten Borås enligt huvudregeln bara informeras muntligen om sina rättigheter. Vidare använder inte personalen Polismyndighetens blankett för att dokumentera att de intagna bl.a. informerats om sina rättigheter (PM 255.1).

I samband med att en frihetsberövad tas in i en arrest ska han eller hon informeras om verkställighetens innebörd på ett språk som han eller hon förstår och få tillfälle att underrätta närstående om var han eller hon befinner sig. Om den frihetsberövade är under 18 år ska informationen lämnas både muntligen och skriftligen. (Se 2 § häktesförordningen.) Den frihetsberövade ska även informeras om de rutiner som gäller i arresten, och han eller hon ska bl.a. informeras om signalanordningar, mattider och rätten till utomhusvistelse. Informationen ska lämnas skriftligen om inte särskilda skäl talar emot det. Det ska dokumenteras att informationen har lämnats till den frihetsberövade. Informationen ska finnas tillgänglig för den intagne under hela frihetsberövandet. Enligt ett allmänt råd till bestämmelsen framgår att om den frihetsberövade inte kan ta till sig information på grund av berusning eller liknande, bör informationen i stället lämnas så snart det kan ske. (1 kap. 4 § PMFS 2015:7, FAP 102-7 och det allmänna rådet till denna bestämmelse.)

JO har vid flera tillfällen uttalat sig om vikten av att intagna i en arrest informeras skriftligen om sina rättigheter. Ett frihetsberövande är ett allvarligt ingrepp i den personliga friheten och det är mycket angeläget att den som har berövats friheten ges information om sina rättigheter. Det är bl.a. en förutsättning för att han eller hon ska kunna göra dessa rättigheter gällande (se bl.a. JO 2014/15 s. 104).

I de samtal som mina medarbetare hade med intagna i samband med inspektionen kom det fram att de inte kände till vilka rättigheter de har under en vistelse i en arrest. De kände inte till sådana grundläggande saker som att de har rätt till utomhusvistelse, att sköta sin personliga hygien och att få sängkläder. Dessa förhållanden visar vikten av att de intagna får skriftlig information och att det

dokumenteras att informationen har lämnats. Jag är medveten om att det av bl.a. säkerhetsskäl inte alltid är lämpligt att lämna skriftlig information till en person som har omhändertagits för berusning. Ett alternativ till att lämna ut informationsbladet kan vara att sätta upp det på väggen eller dörren i tillnyktringscellen (se mitt uttalande efter en inspektion av arresten Arvika, dnr O 47-2019).

Vid inspektionen kom det fram att det i DAF inte är nödvändigt att registrera vem som har lämnat information om rättigheter till en intagen och när detta har skett. Vidare framgår det att det inte heller är nödvändigt att registrera att den intagne har tillfrågats om han eller hon vill att någon närstående ska kontaktas. Polismyndigheten behöver vidta åtgärder som säkerställer att det i efterhand går att kontrollera dessa åtgärder.

Tillsyn av de intagna

Vid inspektionen noterade mina medarbetare vid granskningen av tillsynsblad såväl goda som bristfälliga sätt att dokumentera den utförda tillsynen. Jag har tidigare framhållit vikten av att den intagnes status anges med mer än ”vaken” eller ”sover”. Det är viktigt att detaljerade anteckningar förs och det bör framgå om den intagne t.ex. ligger på rygg, mage, eller på vänster eller höger sida. Anteckningarna har betydelse för övrig personal som har del i tillsynen av den intagne. Av den anledningen uppmanar jag Polismyndigheten att vidta nödvändiga åtgärder för att säkerställa att utförd tillsyn dokumenteras på ett korrekt och fullständigt sätt. (Se mitt uttalande efter en inspektion av arresten Arvika, dnr O 47-2019.)

Personalens bemötande av de intagna

Varje intagen ska bemötas med respekt för sitt människovärde och med förståelse för de särskilda svårigheter som är förenade med frihetsberövandet. Verkställigheten ska utformas så att negativa följder av frihetsberövandet motverkas. (1 kap. 4 och 5 §§ häkteslagen.) Vidare ska anställda vid Polismyndigheten i kontakter med allmänheten med beaktande av omständigheterna och situationen agera så hänsynfullt som möjligt, visa behärskning och uppträda på ett sätt som inger förtroende (10 § polisförordningen).

Det har vid inspektionen kommit fram uppgifter om att intagna i arresten har uppfattningen att det finns någon form av belöningsystem och att de ska ”förtjäna” sina rättigheter. Även personalen har gett uttryck för att intagna som är ”snälla” kan få fler förmåner än andra intagna. I de här sammanhangen kan det handla om att få tillgång till filt, komma ut på rastgården i mer än en timme per dag och få cigaretter. Det har även kommit fram uppgifter om att intagna väljer att kissa i golvbrunnen i cellen i stället för att kontakta personalen och ”störa” dem med ett toalettbesök.

Det som kommit fram om att personalen tillämpar ett belöningsystem som innebär att de intagna ska förtjäna sina rättigheter är oacceptabelt. Den som fullgör offentliga förvaltningsuppgifter ska i sin verksamhet beakta allas likhet inför lagen samt iaktta saklighet och opartiskhet (1 kap. 9 § regeringsformen).

Jag uppmanar Polismyndigheten att omedelbart säkerställa att det beskrivna agerandet inte förekommer. Jag vill också föra fram att JO tidigare har uttalat att det inte är acceptabelt att låta intagna kissa i en golvbrunn eller liknande och att det givetvis inte heller är förenligt med hur en intagen ska bemötas och behandlas (se JO 2017/18 s. 248).

Slutligen vill jag framhålla att en intagen i en arrest har rätt att få tillgång till bl.a. kudde, filt och sängkläder. Denna utrustning får bara begränsas om det är nödvändigt för att förhindra att den intagne skadar sig själv eller någon annan. (1 kap. 8 § och 3 kap. 3 § PMFS 2015:7, FAP 102-1.) Vidare ska en intagen ges möjlighet att vistas utomhus minst en timme varje dag, om det inte finns synnerliga skäl mot det (2 kap. 7 § häkteslagen). Det är fråga om en miniminivå och om det är möjligt bör intagna ges möjlighet att vistas utomhus i mer än en timme per dag (jfr rekommendationen från FN:s tortyrkommitté, CAT/OP/SWE/1 para 127).

Bemanning och personalens kompetens

Vid inspektionen har det kommit fram att arresten Borås bemannas av en ensam väktare från ett bevakningsföretag. Det har också kommit fram att en nyutbildad arrestvakt kan tjänstgöra i arresten utan att ha varit där tidigare. Polismyndighetens kännedom om arrestvakterna är begränsad till att väktarna har genomgått myndighetens tre dagar långa utbildning. Det framgår även att det regelmässigt är svårt att kalla in en extra arrestvakt vid behov. Eftersom arrestvakterna är ensamma när de utför tillsynen går de som regel inte in i cellen och kontrollerar den intagnes status.

Mot bakgrund av det nyss redovisade vill jag framhålla att tillsynen av bl.a. personer omhändertagna för berusning ska vara noggrann. Den som är kraftigt berusad ska ses till med högst 15 minuters mellanrum. Om det inte bedöms vara obehövt, ska den som utövar tillsynen gå in i arresten och kontrollera den omhändertagnes tillstånd. (5 kap. 1 § Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om omhändertagande av berusade personer RPSFS 2000:57, FAP 023-1.) Enligt min mening behöver Polismyndigheten vidta nödvändiga åtgärder för att säkerställa bl.a. att tillsynen kan utföras i enlighet med myndighetens föreskrifter.

Omhändertagande av berusade personer

Vid inspektionen av arresten har personal gett uttryck för att personer omhändertagna för berusning ”ska” vara omhändertagna åtminstone sex timmar. På tillsynsbladen har det dessutom i flera fall angetts ”in-” och ”ut-tider”, där ”in” avser tiden för omhändertagandet och ”ut” anges som sex timmar därefter. I de flesta av de granskade fallen överensstämmer ”ut-tiden” med den tid då den omhändertagne faktiskt frigavs. Det sagda talar för att det finns förutbestämda tider för hur länge ett omhändertagande ska pågå. Av den anledningen vill jag framhålla att om en omhändertagen person placeras i en arrest ska omhändertagandet pågå så kort tid som möjligt. Det ska ske en kontinuerlig prövning av om förut-

sättningarna för ett fortsatt omhändertagande är uppfyllda. Arrestvakterna har en viktig del i denna prövning eftersom de i samband med tillsynen ska kontrollera om det fortsatt finns grund för omhändertagandet och underrätta stationsbefälet om ändrade förhållanden (se mitt uttalande efter en inspektion av arresten Arvika, dnr O 47-2019).

De intagnas tillgång till hälso- och sjukvård

Vid inspektionen har det kommit fram att de intagnas tillgång till medhavda förskrivna mediciner hanteras olika av stationsbefälen.

Av Polismyndighetens föreskrifter framgår att en intagen som förskrivits viss medicin ska få tillgång till den enligt förskrivningen (6 kap. 2 § PMFS 2015:7, FAP 102-1). I Polismyndighetens arresthandbok anges att en intagens medhavda egna receptbelagda läkemedel kan delas ut till honom eller henne efter att ansvarigt befäl kontaktat läkare eller sjuksköterska (se Polismyndighetens handbok för arrestverksamheten, PM 2017:63, s. 79).

Jag har förståelse för att ansvarigt befäl tillämpar en försiktighetsprincip när det gäller hantering av läkemedel. Det kan dock uppstå situationer när en intagen hastigt behöver tillgång till sina mediciner. Polismyndigheten bör vidta åtgärder för att medicinhanteringen ska kunna ske på ett enhetligt och säkert sätt i arresten Borås.

De iakttagelser som redovisas i protokollet föranleder inte några ytterligare åtgärder eller uttalanden från min sida.

2020-04-24

Per Lennerbrant